

Francesc Español i les col·leccions de malacologia del museu

FRANCESC URIBE. Col·lecció d'Invertebrats no Artròpodes.

Resum:

Després de la brillant etapa de la malacologia catalana als anys 1920 (Bofill, Haas, Aguilar-Amat) en els anys posteriors a la Guerra Civil es forgen diversos malacòlegs vinculats al museu de la categoria de Carles Altimira, Lluís Gasull o Miquel Bech. La hipòtesi a considerar és que l'influx de Francesc Español és el que realment cimenta la relació dels malacòlegs amb el centre.

A partir d'una cerca documental en l'arxiu bibliogràfic del museu s'ha detectat l'interès d'Español per la malacologia (com a recol·lector i com autor) alhora que s'observa com els malacòlegs de la referida època li reten homenatge (amb nous tàxons dedicats) i reconeixement explícit en els seus articles científics o autobiogràfics.

Publicacions histiogràfiques d'altres autors confirmen la influència destacada d'Español sobre els principals malacòlegs catalans de la postguerra i permeten insinuar els fils conductors que els unien a Español. Aquestes dades preliminars donen peu a perseverar en la hipòtesi inicial.

Francesc Español i les col·leccions de malacologia del museu

Text presentació:

Introducció

La història de les col·leccions malacològiques conservades al museu es pot estructurar en diversos períodes. El primer correspondria a la fase prèvia a la constitució formal del Museu Martorell, el fruit de la qual es tradueix després en els primers ingressos al museu, entre ells la col·lecció fundacional Martorell y Peña. Una altra etapa significativa correspon a l'anomenada Escola Catalana de Malacologia que encapçala Artur Bofill i Poch en el primer quart del segle 20, acompanyat de Friedrich Haas i de Joan B. Aguilar-Amat, entre d'altres. Després de la Guerra Civil fins a finals del segle apareixen diversos malacòlegs vinculats al museu de la categoria de Carles Altimira, Lluís Gasull o Miquel Bech. Ara estaríem en una altra fase la definició de la qual encara es prematura.

En els primers períodes trobem figures que vertebraren l'acció: Martorell i Bofil. Tanmateix la seqüència posterior a la Guerra Civil aparenta una dispersió de personalitats que es mantenen en bona part fidels al museu. La hipòtesi a considerar és que l'influx de Francesc Español és el que realment cimenta la relació dels malacòlegs amb el centre.

Material i mètodes

Amb tècniques de documentalista s'exploren tres àmbits de vinculació entre Francesc Español i les col·leccions malacològiques del museu: Francesc Español com a recol·lector o com a autor de publicacions científiques i a la fi com ha quedat reflectit en la trajectòria dels malacòlegs de la seva època.

Resultats

1. Com a recol·lector.

Consultant la base de dades de col·leccions (quasi 8.000 registres en l'actualitat) s'observen dos períodes durant els quals F. Español apareix com a recol·lector directa:

- Anys 1930- , amb Joaquim Ventalló i Antoni Vilarrúbia.
- Anys 1960- , amb Oleguer Escolà, Lluís Auroux, Isidre González Urgellés, Montse Ubach.

L'àrea de recol·lecció s'escampa per tot Catalunya.

2. Com a autor

Consultant la base de dades de bibliografia malacològica del laboratori d'Invertebrats no Artròpodes (més de 4.000 referències) es localitzen dos articles de F. Español relacionats amb la malacologia: Español, F. (Altimira, C.) 1958. Contribución al conocimiento de los artrópodos y moluscos terrestres de las islas Columbretes. *Miscel·lània Zoològica* **1**, 3-37.

Inici significatiu de la sèrie *Miscel·lània Zoològica*: un article sobre artròpodes i mol·luscs alhora. Altimira estudia les mostres de mol·luscs i els dibuixos són de M. Bech.

Español, F. 1971. In memoriam. Dr. Federico Haas. 1886-1969. *Miscelánea Zoológica* **3**, 101-102.

Atorga a Haas i Bofill un paper eminent a la malacologia espanyola i catalana.

També es troba un article de Josefina Español, filla de Francesc Español:

Español, J. 1967. Métodos para el estudio histológico *Physa acuta* Drap. (Pulmonado Basomatóforo). *Miscel·lània Zoològica* **2**, 13-15.

3. Com a incitador

A la col·lecció de separates del Laboratori es localitzen i revisa un per un els documents dels que són autors cadascun dels malacòlegs que col·laboraven amb el museu a l'època de Francesc Español.

També es consulta alguna documentació històrica.

Carles Altimira Aleu : 30 articles.

En diverses ocasions agraeix a la direcció del museu (F. Español) i al seu personal la col·laboració rebuda. Sovint publica articles sobre recol·leccions fetes per Español (entre altres) que abasten el període de 1950 a 1968. Com a resultat directa d'aquestes recol·leccions es descriuen noves espècies i subespècies. Una d'elles dedicada a Español: *Chondrina dertosensis espanoli* (ara sinonimitzada a *Chondrina farinesii farinesii*).

En una segona etapa Altimira s'interessà pels mol·luscs marins i féu cap al departament d'Ecologia de la UB amb Joandomènec Ros.

Lluís Gasull Martínez : 32 articles.

Estudia mostres recol·lectades directament per Español (bàsicament de l'any 1933) i altres procedents de les col·leccions del museu. Alhora hi va dipositant mostres.

Miquel Bech i Taberner : 87 articles (la bibliografia completa).

Comenta les moltes hores junts al despatx amb Español i les excursions conjuntes fetes amb Altimira i Español (1956-57). S'hi observen molt reiterades mostres d'agraïment vers Francesc Español i altres persones del museu. En particular per a Español desprèn admiració, agraït per l'ajut rebut, pels consells i pels ànims a publicar. Diversos treballs versen sobre mostres recol·lectades al museu que proporcionen noves descripcions d'espècies i subespècies. Una espècie està dedicada a Español: *Bythinella espanoli*, sinònim ara de *Bythinella batalleri*.

La Redacció de la revista *Pirineos* demana a Bech una necrològica d'Altimira, a instàncies de Francesc Español qui segons la revista era "...bien conocido maestro y amigo de Carlos Altimira".

Manuel Vilella Tejedo : 10 articles.

Agraeix a Español la seva col·laboració i exposa que ha fet excursions conjuntes amb ell.

Rosario Nos Ronchera :

"Altimira fou un malacòleg prestigiós format en l'Escola de zoòlegs creada i impulsada pel Dr. Francesc Español". Nos, 1984.

"[Gasull] fou un assidu visitant del Museu de Zoologia". Nos, 1984.

Cristian R. Altaba :

“Després de la mort d’Aguilar-Amat, vindrien uns anys de guerra i uns altres de dura postguerra, i no semblava que ningú hagués de continuar preocupant-se per l’estudi dels mol·luscs.

Però no fou així: a la Barcelona dels anys cinquanta existia un petit grup de zoòlegs afeccionats que es reunien a la botiga d’objectes naturals de la plaça Reial. Allí començà l’interès per la malacologia de Carles Altimira ...”. Altaba, 1985.

“[Lluís Gasull] féu el servei militar on fou encarregat de farmàcia militar; allí establí una gran amistat amb en Ramon Margalef”. Altaba, 1985.

Discussió

Carles Altimira queda reconegut com a deixeble de Francesc Español en diverses ocasions. El moment de la seva connexió personal es podria situar en les reunions de naturalistes que se celebraven a la Plaça Reial. Altimira alhora transmet l’interès i el coneixement per la malacologia a Miquel Bech. Però quan Altimira s’allunya del museu Bech i resta vinculat, probablement atret per la figura científica de Español. Per últim sabem que Gasull té una relació estable durant molts anys amb el museu. Es pot creure que fou Margalef qui podia haver presentat Gasull a Español iniciant-se una relació perdurable fins al fet de preveure la donació de la col·lecció i la biblioteca malacològica de Gasull al museu.

En conclusió sembla que la hipòtesi de que Francesc Español actua com a referència dels malacòlegs de l’època és prou raonable com per merèixer un estudi més profund.

Bibliografia

Altaba,C.R. & Traveset,A. 1985. La Malacologia als Països Catalans. *Butlletí de la Institució Catalana d’Història Natural* **50**, 155-171.

Nos,R. 1984. Homenatge del Museu de Zoologia de Barcelona a tres malacòlegs catalans. Lluís Gasull Martínez, Carles Altimira Aleu i Jaume Bot Arenas. *Miscel·lània Zoològica* **8**, 311-312.